

філософії у сучасному суспільстві та культурі. Останнє актуалізує для філософського дискурсу питання інтер– і транскультурних перспектив філософування, розвитку інтеркультурної філософії.

На рівні теоретичної рефлексії є декілька підходів до дослідження інтеркультурної філософії. Перший з них виходить з того, що концепція інтеркультурної трансформації філософії пов'язана з інтеркультурністю, або діалогом культур. Вона кидає виклик європоцентричній історіографії філософії і стверджує необхідність реконструкції історії ідей в Латинській Америці, Африці і Азії, створюючи тим самим новий погляд на історію філософії. За такого підходу нагальним є забезпечення генеалогії інтеркультурної філософії діалогу і визначення різних форм такого діалогу Інший – зосереджуючись на понятті інтеркультуралізму, розглядає форми міжкультурної філософії як реакції проти і відповідь на європоцентризм і моральний універсалізм лібералізму; інтеркультурний філософський діалог тут розглядається як «регулятивна ідея» у створенні альтернативи нинішній глобалізації.

На думку Зандкюлера, «інтеркультурна філософія» є поняттям, що потребує уточнення: «У філософії перебування «між культурами» завжди слід розуміти у двох значеннях: у формі гібридизації філософської культури, яка виникає внаслідок (географічної) зустрічі з іншими культурами та символічними формами, з міфами, релігіями і мистецтвами, а також (уже з часів Аристотеля) через зустріч з науками й взаємну імплементацію знання філософій та емпіричних наук. Концепт інтеркультурності передбачає щось таке, чого не існує: існування застиглих кордонів між культурами, з якими необхідно вести діалог крізь ці бар'єри. Ініціатори таких діалогів, зазвичай, є представниками панівних культур (передусім «Заходу»); вони з більш або менш чистим сумлінням підходять до такого Іншого, що надто часто виявляється «іншим їх самих». Відтак, відповіддю «Іншого» може бути тоді тільки вимога деколонізації їхніх понять» [цит. за 12, с. 61].

Інтеркультурна філософія ставить питання про саму філософію, і передбачає перегляд усієї концепції філософії. Для прикладу, Ф. М. Віммер, вважає, що поняття філософії слід звільнити від європоцентризму. Для цього він здійснює реконструкцію самого поняття «філософія», визначаючи, що її сутність полягає не стільки у відповідях, а в питаннях, які ставить людина про світ і про себе (щодо структури світу, пізнання, обґрунтування норм і цінностей та ін. – вони присутні у будь-якій світоглядній системі). З точки зору культурогенезу філософія претендує на універсальність, але завжди буде вбудованою в культуру, певні засоби вираження і деякі питання. Відтак історія філософії повинна бути переписаною, щоб містити інші традиції поряд із західною. Він також пропонує розробити способи, що уможливають міжкультурні діалоги, або «полілоги», як він їх називає [див. 8; 9; 10].

Це висуває на перший план проблему взаємовідносин між культурно–специфічним та універсальним у філософії. Для деяких філософів, поняття «інтеркультурна» видається несумісним з філософією як універсальним знанням. Проте, прихильники інтеркультурності розробили більш широку і більш плюралістичну концепцію філософії, яка

УДК 165:572

Дроботенко М. О.,
кандидат філософських наук, докторант кафедри
філософії, Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди
(Україна, Харків), Marushka85@i.ua

ІНТЕРКУЛЬТУРНА ФІЛОСОФІЯ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Проблема виправдання необхідності філософії у сучасному суспільстві та культурі актуалізує для філософського дискурсу питання інтер– і транскультурних перспектив філософування. На рівні теоретичної рефлексії є декілька підходів до дослідження інтеркультурної філософії. Інтеркультурна філософія ставить питання про саму філософію, і передбачає перегляд усієї концепції філософії. Це висуває на перший план проблему взаємовідносин між культурно–специфічним та універсальним у філософії. У сучасному філософському дискурсі представлено декілька можливих проектів інтеркультурної філософії: інтеркультурна філософія як діалог (полілог) культур; інтеркультурна філософія як герменевтика філософії; інтеркультурна філософія як філософська компаративістика.

Ключові слова: інтеркультурна філософія, філософування, філософський дискурс, культура, історія філософії.

Прискорення розгортання глобалізаційних процесів, радикальні культурні зрушення продукують ускладнені виклики для світоглядних систем, що покликані здійснювати орієнтаційну функцію у суспільстві. Філософія також не є винятком. Трансформації, які відбуваються в середині самої філософії беззаперечно пов'язані з проблемою виправдання необхідності

розуміється як вбудована у певні культурні і філософські традиції, маючи справу зі складними питаннями і з метою дати універсальні відповіді. Для цього слід реконструювати саму історію філософії, але не на основі експансіоністського розвитку, а за допомогою різноманітності всіх культур людства. При цьому до уваги слід брати не лише минуле, переосмислення потребує і сучасність. У розумінні Х. Р. Йосеф, «інтеркультурна філософія» є новою сферою в галузі філософії, яка охоплює широкий спектр аспектів, таких як універсальні ідеї, релігійна ідеологія, культурні елементи, наукові дослідження, а також філософські ідеї, пов'язані з певними культурами. На думку Х. Р. Йосеф, міжкультурна філософія являє собою безперервний квест, щоб подолати розрив між відмінностями в культурах під впливом ідеології, прагнучи зрозуміти витoki такої ідеології, фактори, які вплинули на ці ідеології та інституції, які зіграли важливу роль у формуванні і просуванні таких ідеологій, а також вигоду від їх дотримання. Отже, з точки зору Х. Р. Йосеф, хоча філософія може мати своє коріння і витoki в деяких культурах і може бути однорідними до певної міри, її гетерогенний потенціал, подолавши фізичні кордони, передбачено через інтеркультурну філософію [див. 11].

Інтеркультурний проект робить філософію не привілеєм, але вимагає посередництва між специфікою окремих філософій. Одна з можливих відповідей на цей виклик – відповісти на питання про походження філософії: бачити її як частину культурної спадщини. Друга – зрозуміти філософію в якості попередньої умови диспозиціонального стану людини. Це правда, що різні філософські школи встановили різні акценти і, відповідно, приходять до різних визначень філософії. Однак те, що завдає шкоди – абсолютизація окремої думки.

У сучасному філософському дискурсі представлено декілька можливих проектів інтеркультурної філософії.

Інтеркультурна філософія як діалог (полілог) культур. На думку Ф. М. Віммера здійснення програми філософії, виконання нею своєї орієнтаційної функції та запобігання загрозам універсалізму або релятивістського партикуляризму, можливе через діалог (полілог) [див. 8]. Адже діалог є культурною формою філософування (не слід плутати з філософським діалогом як літературним жанром). Як зазначає, Зандкюлер «Має сенс розглядати філософування як транскультурну практику в гетерогенних культурах знання, де ми рухатимемося через пізнання і соціальну практику, якщо навчимося застосовувати природні та спеціалізовані мови. Вранці можна читати Спінозу, а пополудні дискутувати про нейробіологічні передумови пізнання, німецький ідеалізм, конфуціанство, чи права людини» [цит. за 12, с. 62]. Суттєвим елементом тут є породження, селекція та інтерпретація філософських смислів. Оскільки філософія – це запитання, то відповіді на тематичні питання повинні бути сформульовані під час такого полілогу.

Особливістю інтеркультурних філософських діалогів є їх відкритість та відсутність елементів порозуміння всередині них. Інтеркультурні філософські діалоги структуруються по спільному пошуку знання. Інтеркультурні філософські діалоги утворюють більш зручні та ефективні форми інтеркультурного спілкування,

які передбачають більш сильні владні відносини. Те, що практикується в інтеркультурних філософських діалогах має прямі політичні наслідки. Інтеркультурність філософського діалогу передбачає твердження, що інші форми міжкультурної комунікації в політиці та економіці, або науці і техніці, які витікають з владних відносин, повинні стати більш діалогічними [див. 4].

Інтеркультурна філософія як герменевтика філософії. У сучасних соціокультурних контекстах зв'язок між культурами, філософіями, релігіями має зовсім іншу якість, ніж це було в минулому. Оновлення Азії, Африки і Латинської Америки, Європи характеризується конкретною ситуацією, в якій неєвропейські континенти приймають участь в розмові з «власними голосами». Цей новий вид зв'язку характеризується чотиривимірною герменевтичною діалектикою. У першу чергу йдеться про розуміння Європи в Європі. (Незважаючи на внутрішні відмінності, Європа, – в основному, під впливом факторів зовнішніх щодо філософії – представляється неєвропейцям єдиною, унітарною). По-друге, є європейські спроби зрозуміти неєвропейські культури, релігії і філософії, про що свідчать інституціалізовані науки напрямки сходознавства і культурної антропології. По-третє, є неєвропейські культурні сфери (культури), які в даний час також присутні так, як вони бачать себе. По-четверте, є розуміння Європи як присутньої в неєвропейських культурах. Така ситуація ставить питання про те, хто розуміє, кого, чому і як. Відповідно сама Європа стає інтерпретованою: «Європу у філософській перспективі треба розуміти як транснаціональний і культурний простір, так само, як і європейське соціальне життя через перетин всіх культур вимагає розуміння європейського походження як теорії придумання «Іншого», відкриваючи філософуванню інтер– і транс– культурні горизонти» [цит. за 12, с. 61]). Таким чином, існуюча герменевтична ситуація вимагає філософії герменевтики, яка є досить відкритою, щоб визнати факт приналежності до певної культурної традиції. Інтеркультурно орієнтована герменевтична філософія повинна відповідати вимозі бути філософією, для якої узгоджені поняття, методи, концепції та системи, які тут розробляються, не являють собою історично незмінні апіорні сутності. Відтак, історія філософії є невичерпним резервуаром різноманітних інтерпретацій, є герменевтикою.

Транскультурний характер формального, технологічного і наукового понятійного апарату не повинен бути помилково прийнятий за дух інтеркультурного. Вона є частиною природи, властивою інтеркультурної філософії сприяти почуттю скромності щодо власної гносеологічної, методологічної, метафізичної, етико–моральної, політичної, релігійної систем.

Інтеркультурна філософія висуває на перший план та розкриває історично умовний характер практики в філософській історіографії про те, що розслідування всіх неєвропейських філософій здійснюється тільки з точки зору європейської філософії. Для того, щоб показати, що зворотне так само, як і попереднє, можливо і допустимо, є однією з цілей інтеркультурної філософії.

Інтеркультурна філософія як філософська компаративістика. Проект інтеркультурної філософії, як його уявляють німецькі дослідники, є насамперед

спробою теоретичного обґрунтування філософської компаративістики [12, с. 61]. Як зазначає, Занджіоєр «Порівняння між філософськими традиціями здійснюється завжди, бо існує не «одна певна філософія», а плюралізм філософських питань і аргументів, який варто оберігати. Порівняльним масштабом тут є ті проблеми, що їх розуміють як нагальні: гідність, життя і смерть, справедливість і несправедливість тощо. Інтеркультурна філософія робить або не робить те, що треба робити філософії. Якщо само означення «інтеркультурна» створює враження, що існує щось інше, ніж філософія, то це шкідливо; а якщо це розуміти як вимогу відкрити невідоме з метою навчання, тоді вона незамінна» [цит. за 12, с. 62].

Як укаже Г. Кімерле, «зв'язки із західноєвропейською та іншими традиціями починають встановлюватися через порівняння, це не тільки можливо, а й необхідно. У світі, де здійснюється широкомасштабний обмін у сферах економіки, політики, науки, мистецтва і культури, філософія не може стояти осторонь і обмежуватися тільки власною традицією. Тому філософія стає сьогодні інтеркультурною, в іншому випадку вона залишиться винятково академічною діяльністю без суспільної релевантності» [цит. за 12, с. 62].

Порівняльна філософія виникла у кінці 18 – на початку 19 ст., коли важливі тексти зі стародавніх китайських та індійських інтелектуальних традицій були «виявлені» та перекладені на західноєвропейські мови. У Німеччині цим займався Ф. Шлегель, В. Гумбольдт. З того часу в європейських університетах були створені відділи індології і китаєзнавства, в яких окрім мовних і культурних досліджень також були опрацьовані індійські та китайські філософські тексти, та порівняні із західною філософією.

До початку будь-якого виду компаративістського підходу, потрібно обов'язково прийняти культуру взаємодії культур, щоб створити умови для можливої філософської бесіди, проведеної у взаємній повазі і терпимості. За переконанням Р. А. Молл, інтеркультурність витікає зі взаємодії культур, які не існують самі по собі. Інтеркультурна філософія аж ніяк не романтичне поняття для чого-небудь неєвропейського, але ставлення, яке має передувати філософському мисленню, тільки в цьому випадку порівняльна філософія стає можливою [6, с. 134]. Проте, можна знайти регіональні обмеження філософії не тільки у порівняльній філософії, але і у широких масштабах у західній літературі. В Універсальній філософській енциклопедії, яка була ініційована ЮНЕСКО у 1990 році, знаходимо наступні відмінності: 1) Західна філософія (Philosophie Occidentale), 2) азійські думки (Pensées Asiatiques), 3) концептуалізації у традиційних суспільствах (Conceptualisation des Sociétés Traditionelles) [2]. Це означає, що назва «філософія» (в однині) зарезервоване для західного світу. Східні філософії характеризуються як «думки» (у множині). У зв'язку з цим не тільки Індія та Китай згадуються, але і Японія. Що стосується традиційних суспільств, то вони узагалі не продукують філософію, вони чітко сформулюють концептуальні наслідки їхнього громадського життя на більш пізньому етапі, часто за допомогою західних вчених.

Термін «інтеркультурна філософія» може означати інтегральну філософію, яка поєднує східну та західну філософські системи, які є паралельними та ґрунтованими на різних моделях філософування. Таке розуміння має сенс для розуміння, що східна та західна філософії різко відрізняються одна від одної, а загальне в них є своєрідною платформою для їх інтеграції. Інтеркультурна опція філософії не відкидає існування центрів, він відкидає тільки центризм будь-якого гатунку. Жодна культура, будь-то Східної Азії, Європи, Африки та Латинської Америки не можуть залишатися повністю обмеженими у своїй власній традиції.

Інтеркультурна філософія є умовою для створення дисципліни порівняльної філософії. Це можливо, якщо дотримуватися відповідних методологічних правил: 1. Визначити подібності і зробити їх явними; 2. Визначити відмінності, а також описати і пояснити їх; 3. Dispel забобонами; 4. Уникати містифікацій та екзотики; 5. Припускати, існування універсальних, логічних законів; 6. Запобігання понятійно-категоріальним помилкам; 7. Уникатиузагальнення; 8. Прийняти універсальнуцінність загального і прагматичного принципу причинності; 9. Орієнтуватися на існування антропологічних констант; 10. Для того, щоб виправдати ідентифікацію певних питань щодо подібності та відмінності, зокрема щодо актуальності цих ідентифікацій порівняльна філософія повинна, крім того, відповідати певним вимогам: уникати етноцентризму і європоцентризму; багатодисциплінарність та контекстуалізація важливих прикладів [7].

Таким чином, можна зробити наступні *узагальнення*:

1. Інтеркультурна філософія є своєрідною відповіддю на виклики глобалізації.

2. Інтеркультурна філософія визначає філософське ставлення, яке супроводжує всі специфічні культурні конфігурації філософії, і запобігає їхній абсолютизації себе. Методологічно вона протікає таким чином, що не надає привілеї будь-якій концептуальній системі, спрямована не стільки на узгодження концепцій, скільки на розширення філософської комунікації.

3. Інтеркультурна філософія вказує на конфлікт. Це конфлікт, тому що давно занедбані культури філософії, яка була неправильно зрозуміла і пригноблена через неучтв, зарозумілість, а також різні зовнішні щодо філософії фактори. Вона встановлює вимогу, тому що неєвропейські філософії та культури хочуть запропонувати рішення, відображаючи філософське рішення проблем, яке є специфічними для них.

3. «Інтеркультурна філософія» – не назва конкретної філософської конвенції, чи еkleктикою різних філософських традицій.

4. Інтеркультурна філософія означає визнання необхідності осмислювати і формувати історію філософії заново від фундаменту вгору. Універсальність філософської раціональності виникає в різних філософських традиціях, у той же час перевершуючи їх.

5. Інтеркультурна філософія означає розуміння філософії, що уможливує саму філософію крізь різноманітні філософські, культурні, релігійні традиції по всьому світу. Інтеркультурна філософія, таким чином, спрямована на вихід філософії за межі її монокультурної зосередженості.

6. Інтеркультурна орієнтація філософії характеризується гнучкістю запобігання небезпечному пануванню над динамічними ідеями і структурами філософій, культур, релігій штучного і одноманітного.

7. Термін «інтеркультурна філософія» може означати інтегральну філософію, яка поєднує східну та західну філософські системи, які є паралельними та ґрунтовані на різних моделях філософування.

8. Інтеркультурна філософія являє собою принципово нову орієнтацію і, в той же час, є складовим елементом і метою філософування. В теорії інтеркультурної філософії узгоджуються прагнення до універсальності філософії як такої та локальна (культурно обумовлена) раціональність національних філософій.

Список використаних джерел

1. Betancourt Raúl Fonet *Filosofía intercultural* [text] / Betancourt Raúl Fonet. – México: Pontificia Universidad de México, 1994. – P.97.

2. *Encyclopédie philosophique universelle* [text] / under the direction of André Jacobs, Presses Universitaires de France Vol. I–IV, 1990–1998.

3. Idika C. The primacy of questin and the task of intercultural philosophy [text] / Idika C. // *InterCultural Philosophy* – 2015. – №2. – P.13–30.

4. Kimmelerle H. Dialogues as form of intercultural philosophy / Kimmelerle H. // <http://www.interculturalstudies.ir/en/?p=27>

5. Mall R. A. The Concept of an Intercultural Philosophy [Electronic resources] / Mall R. A. / Translation from the German by Michael Kimmel // *Polylog: Forum for Intercultural Philosophy* 1 (2000). – Access mode: <http://them.polylog.org/1/fmr-en.htm>.

6. Mall R. A. Tradition and Rationalität. Eine interkulturelle philosophische Perspektive [text] / Mall R. A. // Beckmann, C., (et al), eds. *Tradition und Traditionsbruch zwischen Skepsis und Dogmatik: Interkulturelle Philosophische Perspektiven*. – Amsterdam: Rodopi, 2006.

7. Paul G. Einführung in die Interkulturelle Philosophie [text] / Paul G. – Darmstadt: WBG, 2008.

8. Wimmer F. M. Cultural centrisms and intercultural polylogues in philosophy [text] / Wimmer F. M. // *International Review of Information Ethics*. – 2007. – Vol.7. – P.2–9.

9. Wimmer F. M. *Interkulturelle Philosophie. Theorie und Geschichte* [text] / Wimmer F. M. – Wien: Passagen, 1990.

10. Wimmer F. M. Is Intercultural Philosophy a New Branch or a New Orientation in Philosophy? [Electronic resources] / Wimmer F. M. – Access mode: <https://homepage.univie.ac.at/franz.martin.wimmer/intpheng95.pdf>

11. Yousefi, Hamid Reza On the Theory and Practice of Intercultural Philoyophy [text] / Yousefi, Hamid Reza // *On Community. Community and civil society*. – 2007. – Vol.12. – №47/48. – P.105–124.

12. Култаєва М. Д. Аполгетичний насп філософії: німецький досвід [text] / М. Д. Кулаєва // *Філософська думка*. – 2010. – №2. – С.57–68. // Kultajeva M. D. Apolgetychnj nasp filosofii': nimec'kyj dosvid [text] / M. D. Kulajeva // *Filosofs'ka dumka*. – 2010. – №2. – С.57–68.

Drobotenko M. O., Ph.D. candidate, doctoral student of department of philosophy at H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine, Kharkiv), Marushka85@i.ua

Intercultural philosophy: concept definition

The problem of justifying the necessity of philosophy in modern society and culture actualizes the issue of inter- and transcultural philosophizing perspectives for philosophical discourse. There are several approaches to the study of intercultural philosophy at the level of theoretical reflection. The intercultural philosophy raises the questions about the very philosophy and anticipates the reconsideration of the concept of philosophy. This highlights the problem of relation between the culture-specific and universal in philosophy. In modern philosophical discourse, there are presented several possible projects of intercultural philosophy: the intercultural philosophy as a dialogue (polylogue) between cultures; the intercultural philosophy as hermeneutics of philosophy; the intercultural philosophy as the comparative philosophy.

Keywords: intercultural philosophy, philosophizing, a philosophical discourse, culture, history of philosophy.